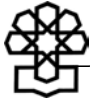

()

:
:

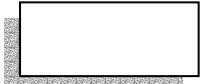

()

مجلس شورای ملی مدت هفتاد و دو سال در تاریخ معاصر ایران حضور دارد. از نخستین مجلس در انقلاب مشروطیت، به تاریخ ۱۴ مهرماه ۱۲۸۵ ش، تا پایان بیست و چهار دوره اجلاس در تاریخ ۱۸ بهمن ماه ۱۳۵۷ ش، در مجموع تعداد ۵۵۸۶ مصوبه قانونی در مجالس بیست و چهارگانه به تصویب رسیده است. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بررسی اجمالی تاریخ ادوار مجلس شورای ملی را در دستور کار قرار داده تا پژوهش و تدوین تاریخ مجلس، آشنایی مختصر و مفید با مهمات تقنین و مجالس تقنینیه، را فراهم آورد و روشنایی فرا راه مسیر آینده باشد. گزارش حاضر نگاهی به تاریخ اولین دوره مجلس شورای ملی است.

مقدمه.....	۲
پیشگفتار.....	۳
۱. انتخابات مجلس دوره اول.....	۵
۲. فراکسیون‌ها و جریان‌های سیاسی در مجلس اول.....	۱۹
۳. کارنامه مجلس اول.....	۲۲
۴. اقدامات مجلس در امور مالیه.....	۲۷
۵. اهم مصوبات دوره اول مجلس شورای ملی.....	۲۸
۶. بمباران مجلس.....	۲۹
۷. جنگ در بهارستان.....	۲۹
۸. کمیسیون عالی.....	۳۱
۹. دولت‌ها در دوره اول مجلس.....	۳۲
منابع و مآخذ.....	۳۳

انقلاب مشروطیت ایران در تشکیل مجلس شورای ملی تجلی یافته و مهم‌ترین ثمره آن ایجاد پارلمان، در ایران است. بدین ترتیب مجلس به عنوان نماینده و مدافع حقوق مردم در برابر استعمار و استبداد برپا شد.

استعمار امپراتوری روس، در شمال و بریتانیا، در جنوب و استبداد دیوان و دربار شاه، هر دو سبب ویرانی و بی‌سامانی ایران بود. در این طوفان دیرپا، خانه ملت پناهی پایدار می‌بود. این گزارش، بررسی اجمالی نخستین پارلمان ایران و تاریخ دوره اول مجلس شورای ملی است.

ایرانیان سال‌ها بر خواست «عدالتخانه» که مرجع و مجلسی برای احقاق حق و عدالت باشد، پای فشردند.

علما و آزادیخواهان با الهام از تجربیات و برنامه‌های تمدن جدید و انقلاب مدنی در غرب، اندیشه مشروطه و ترتیب پارلمان را در فرهنگ ایران فراهم آوردند.

مردم وسیله روحانیون مجتمع و آگاه شدند و با اتحاد اقوام و اقشار ایرانیان انقلاب مشروطیت پدیدار شد.

شکست انقلاب مشروطیت در برابر استعمار و استبداد با ناتوانی آن، در تغییر و تحدید قدرت و در ادامه استبداد شاه و دربار توجیه می‌شود.

مشروطیت با ظهور مجلس و تثبیت قانون، امکان انفکاک و انسجام قوا و تعیین و تأمین ملزومات اداره کشور را، عملی ساخت. نخستین مجلس کوشید با تهیه نظامنامه مجلس، جلسات بی‌نظم و برنامه‌ای را، که تا پایان عمر کوتاه آن آشفته بود و بی‌اطلاعی نیمی از اعضای آن وقت را هدر می‌داد، سامان بخشد. بنابراین اولین مصوبات آن، نظامنامه مجلس بود.

وظایف مجلس، چون تدوین قانون اساسی و سایر قوانین همراه با الزامات

مواجهه با مسائل نامربوط به مجلس، مشکلات سایر قوا و شاه و دربار و در مجموع تمامی امور خرد و کلان مردم، وکلای فعال را که حدود شصت تن از رجال سیاسی روحانی و غیر روحانی، از مشروطه‌خواهان معروف بودند، با دشواری بسیار روبه‌رو می‌ساخت.

مجلس اول با وجود ناتوانی درونی در گام نخست و قوت دشمنان آن در بیرون، نقش تاریخی در بنیان تقنین و ادامه حیات مجلس ایفا کرد. مجلس یک بار تأسیس شد و انهدام و بمباران آن به مثابه بازپس‌گیری این حق و لغو فرمان مشروطه بود. وکلای مجلس اول تا آخرین لحظه وکالت مجلس را رها نکرده و موجودیت مجلس را ابقا نمودند.

از تشکیل اولین مجلس مشروطه در سال ۱۲۸۵ شمسی تا کودتای ۱۲۹۹ شمسی و دیکتاتوری نظامی سلطنت رضاخان در استعمار نوین، پنج دوره اجلاس مجلس شورای ملی تشکیل شده و تنها در نیمی از این برهه تاریخی، مجلس حضور دارد و همان مدت را مجلس در تعطیل و فترت سپری نموده است. تشکیل هر مجلس در پی دوره قبل، با مقاومت و ممانعت روبه‌رو بوده و گاه، دوره فترت بین مجالس، از دوره مجلس طولانی‌تر است. ادوار سه‌گانه اولیه پیش از پایان مدت اجلاس تعطیل شد.

مجلس اول، بمباران شد، مجلس دوره دوم پس از اولتیماتوم روسیه به وسیله دولت منحل شد، مجلس سوم با بروز جنگ جهانی اول و مهاجرت گروهی از وکلا تعطیل شد.

ادوار چهارم و پنجم و ششم مجلس، عمر دوساله^۱ خود را به پایان آوردند. دوره‌های اول تا پنجم و ششمین دوره که رضاخان هنوز توان تسلط کامل بر مجلس را نداشت، ادوار شش‌گانه‌ای هستند که در تاریخ مجالس ایران قابل تأمل‌اند.

۱. مدت دوره مجلس دو سال بود و در دوره نوزدهم مجلس شورای ملی مدت هر دوره اجلاس به چهار سال تبدیل شد.

تمامی قدرت‌های حاکم در تقابل با مجلس قرار داشتند. دولت‌ها درصدد انحلال مجلس و مجلس‌ها در کشاکش ساقط کردن دولت استبداد.

فرمان مشروطه به وسیله مظفرالدین شاه امضا شد (چهارده جمادی الثانی ۱۳۲۴ هـ. ق). مشروطه خواهان پس از سال‌ها مبارزه و انتظار، تلاش کردند که هر چه زودتر انتخابات را عملی ساخته، مجلس را بر پا دارند.

پایان عمر شاه بیمار نزدیک بود و با مخالفت محمدعلی میرزا ولیعهد مستبد، با مشروطه مشکلات بسیار در پیش. مشروطه خواهان نظامنامه‌های انتخابات پارلمانی کشورهای اروپایی را در چند مورد، ترجمه کرده و با استفاده از مفاد آن نظامنامه‌ای برای انتخابات اولین مجلس استنتاج کردند.

بحرالعلوم کرمانی یکی از مشروطه‌خواهان و نماینده دوره اول مجلس شورای ملی در خاطرات خود می‌گوید:

«صنیع‌الدوله و ملک‌المکملین و سید جمال‌الدین که برای تنظیم نظامنامه مجاهدت که این کار اساسی به نفع طبقه عامه خاتمه پیدا کند، مکرر می‌گفتند، نظامنامه انتخابات در حقیقت مقدمه و طلّیه قانون اساسی است و هر گاه در این مرحله ملّیون شکست بخورند و نظامنامه انتخابات روی منویات مستبدین نوشته و به امضا برسد، محال است یک قانون اساسی که حاکی مصالح عمومی و متضمن منافع ملت باشد، به دست آورد»^۱.

تدوین نظامنامه انتخابات پس از اختلافات بسیار میان خود مشروطه‌خواهان و نیز با مستبدین، که تلاش داشتند مجلس را به شورای دولتی تبدیل نمایند، به‌گونه‌ای

۱. تاریخ انقلاب مشروطیت ایران، کتاب دوم، ص ۳۸۰.

تهیه شد که انتخابات طبقاتی باشد. براساس نظامنامه انتخابات که در متن آن به تعجیل در تهیه، اشاره گردید و در ۳۲ ماده تنظیم شده بود، طبقات و اصناف معین نمایندگان خود را برای عضویت در مجلس معرفی می‌کنند.^۱

شاه پس از چند روزی امتناع، با فشار مشروطه خواهان فرمان انتخابات را امضا کرد. چند اعلان تبلیغاتی در مورد انتخابات از طرف دولت و مردم صادر شد. یک هیأت نظارت بر انتخابات مجلس از طرف شاه اعلام گردید. این عده مرکب از درباریان، شاهزادگان، علما و تجار و اصناف، با عنوان هیأت نظار، بر امر انتخابات افراد معرفی شده، نظارت داشتند.

در نخستین تجربه پارلمان و انتخاب نمایندگان آن، علاوه بر نواقص و کاستی‌های نظری و عملی در قانون و توان اجرایی مردم و مشروطه‌خواهان، کارشکنی مستبدین در دولت و دیوان، مخل امور انتخابات و تشکیل مجلس بود. انتخابات مجلس اول به سختی پیش می‌رفت و تا ماه‌ها پس از آغاز مجلس نمایندگان معرفی و از شهرستان‌های سراسر کشور وارد مجلس می‌شدند. شاهزادگان نیز مدتی معرفی نمایندگان خود را به تعویق انداختند.

در نظامنامه انتخاباتی، انتخاب‌کنندگان به شش طبقه تقسیم شدند. شاهزادگان قاجار، اعیان و اشراف، علما و طلاب، ملاکین و فلاحین، تجار و اصناف.

طبق قانون انتخابات تعداد وکلا ۱۶۰ نفر تعیین شده و تا ۲۰۰ نفر قابل افزایش بود. مجلس می‌توانست با حضور شصت و یک نفر، به تعداد نمایندگان تهران، افتتاح شود و این امر برای تسریع در تشکیل مجلس بود. شرایطی که برای رأی‌دهندگان در نظامنامه انتخابات تعیین شده، داشتن مالکیت، با ارزش هزار تومان و مکان کسب برای اصناف بود. انتخاب‌شوندگان می‌باید شرایط تابعیت ایران، با سواد بودن، معروفیت محلی، نداشتن شغل دولتی و حداقل ۳۰ سال و حداکثر هفتاد سال سن را

۱. تاریخ بیداری ایرانیان ج ۳ صفحه ۶۰۲ (متن نظامنامه).

دارا باشند. انتخابات در تهران مستقیم و یک مرحله‌ای بود. اما در شهرهای دیگر در دو مرحله انجام می‌گرفت.

در هریک از شهرهای تابع یک ایالت، طبقات ششگانه نمایندگان خود را انتخاب کرده و به مرکز ایالت می‌فرستادند و این نمایندگان از بین خود نماینده طبقه موردنظر را انتخاب و به مجلس معرفی می‌کردند. بانوان حق رأی دادن و انتخاب شدن در مجلس را نداشتند و این قانون تا دوره بیست و یکم مجلس شورای ملی و سال ۱۳۴۱ شمسی برابر با ۱۹۶۳ میلادی ادامه داشت.^۱

ترکیب نمایندگان تهران که شصت نفر از اعضای مجلس را شامل می‌شد، عبارت بودند از، چهار تن از شاهزادگان قاجار، چهار تن از علما و روحانیون، ده نفر از تجار، ده نفر از مالکان و زمین‌داران و سی و دو نفر از اصناف و پیشه‌وران.

اصل ششم قانون اساسی، حضور شصت و یک نفر را به عنوان حد نصاب تشکیل مجلس در نظر گرفته و جمع وکلای تهران این تعداد را با حضور یک نماینده از ورامین و نزدیک به تهران که خود را به مجلس برساند، تأمین می‌کرد. البته با عدم معرفی به موقع چند تن از نمایندگان اصناف، جلسات مجلس با تعداد کم‌تر از حد نصاب آغاز شد.^۲

افتتاح مجلس اول با سلام رسمی در روز هفده شعبان ۱۳۲۴ هجری قمری برابر

۱. دوره اول مجلس سنا در تاریخ ۲۰ بهمن ۱۳۲۸ شروع به فعالیت کرد و در مهر ماه ۱۳۳۰ به وسیله دکتر مصدق منحل شد و مجدداً در ۳۰ مرداد ۱۳۳۲ پس از کودتا بازگشایی شد. هشت سال بعد در ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۰ مجلس سنا و هم مجلس شورای ملی محمدرضا شاه منحل شده و پس از دو سال بازگشایی شدند.

حق رأی دادن و انتخاب شدن زنان در مجلس شورای ملی از دوره بیست و یکم و پس از انقلاب سفید در سال ۱۳۴۱ آغاز شد. مدت نمایندگی مجلس سنا از دوره چهارم آن مجلس به موجب اصلاحی که در ماده (۲۹) قانون انتخابات مجلس سنا به عمل آمد از ۶ سال به ۴ سال تغییر یافت. دوره چهارم مجلس سنا در سال ۱۳۴۲ آغاز به کار کرد و دوره هفتم آن تا سال ۱۳۵۷ ادامه داشت.

۲. برای اطلاعات بیشتر مراجعه شود به: مجلس و انتخابات از مشروطه تا پایان قاجاریه - فصل سوم - ص ۸۷ و تاریخ بیداری ایرانیان ص ۶۰۲.

با چهارده مهر ماه ۱۲۸۵ هجری شمسی و ۷ اکتبر ۱۹۰۶ میلادی انجام گرفت. مظفردالدین شاه و شاهزادگان و درباریان و دولتمردان، علما و روحانیون، اعیان و نمایندگان سیاسی سایر دول، در کاخ گلستان و مراسم افتتاح مجلس حضور داشتند. جشن بزرگی نیز در مدرسه نظام که از بزرگ‌ترین بناهای تهران بود با حضور قریب به دو هزار نفر از رجال برگزار شد.

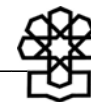
محمدعلی میرزا، ولیعهد، استبداد حکومت خود در آذربایجان را شدت بخشید و همچنان به قلع و قمع مشروطه خواهان ادامه می‌داد.

پس از افتتاح مجلس تلگرافی، از طرف مظفردالدین شاه به ولیعهد مخابره شد تا بدین وسیله حکام مستبد تمام ایالات با معرفی وکلای مناطق تحت نفوذ خود همراهی کنند.^۱

کاخ گلستان، مکان موقت برای تشکیل جلسات مجلس بود. وکلا در آن محل روی زمین نشسته و جلسات را برگزار می‌کردند. چندی بعد در ۲۴ آذر ماه ۱۲۸۵ خورشیدی مظفردالدین شاه در جلسه‌ای با حضور جمعی از دولتیان و مجلسیان پس از گفتگو در مورد محل «دارالشورای کبری»، کاخ و باغ بهارستان، خانه سپهسالار که پس از فوت او در اختیار شاه بود را به مجلس شورای ملی اختصاص داد.

دو عنوان «دارالشورای ملی ایران» و «عدل مظفر» که عنوان دومی به حساب ابجد مطابق با سال تاریخ برپایی مجلس ۱۳۲۴ هجری - قمری می‌باشد، بر سر در بهارستان نقش و نمایندگان از سراسر ایران خود را به مجلس رساندند.

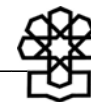
۱. متن تلگراف شاه «دستخط مبارک همایونی به توسط ولیعهد به اهالی مملکت آذربایجان تشکیل مجلس شورای ملی و نظامنامه آن را به شما اجازه مرحمت فرمودیم وکلای شهر تبریز و سایر ولایات به تهران بیایند و به ترتیب کار مشغول شوند و به عموم متحصنین قنسولگری انگلیس عفو عمومی شامل خواهد بود».

۱	تهران	مرتضی قلی خان (صنیع الدوله)	
۲	تهران	میرزا جواد خان (سعدالدوله)	
۳	تهران	میرزا محمود علامیر (احتشام السلطنه)	
۴	تهران	میرزا حسن خان (مشارالملک)	
۵	تهران	دبیرالسلطان	
۶	تهران	علی خان (نصرت السلطان)	
۷	تهران	حسنعلی خان (نصرالملک)	
۸	تهران	میرزا محمدخان صدیق حضرت	
۹	تهران	میرزا اسماعیل خان (عون الدوله)	
۱۰	تهران	حاج سید باقر سادات اخوی	
۱۱	تهران	سید یحیی لاریجانی (سیدالحکما)	
۱۲	تهران	حاج سید ابراهیم اخوی تهرانی	
۱۳	تهران	میرزا محمودخان (مشاورالممالک)	
۱۴	تهران	اسدا... میرزا شهاب الدوله	
۱۵	تهران	یحیی میرزا ثقه السلطنه	
۱۶	تهران	حاج امجدالسلطان	
۱۷	تهران	میرزا احمد خان معظم الملک	
۱۸	تهران	امیرعلی خان امیر سلیمانی	
۱۹	تهران	حاج مجدالسلطنه	
۲۰	تهران	شیخ علی مدرس نوری	در مجلس شرکت ننمود
۲۱	تهران	میرزا محسن پسر صدر العلما	پس از استعفای شیخ محمد تقی گرگانی انتخاب شد

۲۲	تهران	میرزا محمد طاهر تنکابنی	
۲۳	تهران	حاج سید نصرا... سادات اخوی	
۲۴	تهران	حاج سید مرتضی مرتضوی	
۲۵	تهران	حاج حسین آقا امین الضرب	
۲۶	تهران	میرزا حسن خان وثوق الدوله	
۲۷	تهران	محقق الدوله	
۲۸	تهران	حاج آقا محمد بوشهری معین التجار	
۲۹	تهران	حاج محمد اسماعیل آقا تبریزی مغازه	
۳۰	تهران	حاج محمدتقی شاهرودی	
۳۱	تهران	حاج محمد علی شالفروش	
۳۲	تهران	محمد قلیخان مخبر الملک	
۳۳	تهران	میرزا محمد تاجر اصفهانی	
۳۴	تهران	حاج سید محمد صراف فدائی	
۳۵	تهران	حاج سید آقا تیرفروش	
۳۶	تهران	حاج محمد ابراهیم وارث	
۳۷	تهران	حاجی محمدتقی بنکدار	
۳۸	تهران	حاج میرزا ابراهیم خیاطباشی	
۳۹	تهران	سید احمد زرگریباشی	

۴۰	تهران	حاج شیخ ابراهیم بلورفروش	
۴۱	تهران	میرعبدالمطلب کردستانی امینالتجار	
۴۲	تهران	مشهدی باقر بقال	
۴۳	تهران	حاج شیخ حسنعلی علاقیند	
۴۴	تهران	استاد حسن معمارباشی پنجه علی	
۴۵	تهران	حاج ملاحسن وارث	
۴۶	تهران	سیدحسین بروجردی مدیرالاسلام	
۴۷	تهران	شیخ حسین تهرانی سقطفروش	
۴۸	تهران	حاج شیخ حسینعلی دلال	
۴۹	تهران	حاج عباسقلی نانوا	
۵۰	تهران	حاج عبدالوهاب کلاهدوز	
۵۱	تهران	حاج علی اکبر پلوئی	

۵۲	تهران	حاج سید محمد ساعت فروش	
۵۳	تهران	استاد کربلایی غلامرضا یخدان ساز	
۵۴	تهران	حاج محمدباقر صابون پز	
۵۵	تهران	سیدمحمد تقی هراتی	
۵۶	تهران	میرزا محمود کتاب فروش خوانساری	
۵۷	تهران	سیدمصطفی سمسار	
۵۸	تهران	سیدمهدی سقطفروش	
۵۹	تهران	سید ولی... خان نصر	
۶۰	تهران	حاج محمد تقی تاجر دهبنده	
۶۱	تهران	میرزا حسین علی سیگاری	
۶۲	تهران	میرزا حسینعلی ماهروزاده	
۶۳	تهران	آقا میرزا حسن	به جای حاج میرزا حسین علی ارسی دوز که مستعفی بود انتخاب شد

۶۴	تهران	حاج سید مصطفی	
۶۵	تهران	ارباب جمشید	
۶۶	تهران	آیت... طباطبایی ^{۲، ۱}	()
۶۷	تهران	آیت... بهبهانی	
۶۸	تهران	میرزا حسن خان مستوفی الممالک	
۶۹	تهران	شیخ حسن یزدی	
۷۰	تهران	میرزا ابراهیم خان حکیم الملک	
۷۱	تهران	امان الله میرزا	
۷۲	تهران	مجد الملک	

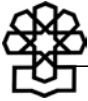
۱. سیدعبدا... مجتهد بهبهانی و سید محمد هادی طباطبایی دو تن از رهبران مشروطیت و از مؤثرترین وکلای دوره اول بودند. اسناد مربوط به چگونگی انتخاب آن‌ها به عنوان وکلای اقلیت‌های مسیحیان و یهودیان در دست نیست. ناظم الاسلام کرمانی در تاریخ بیداری ایرانیان می‌نویسد:

«منتخب طایفه ارامنه - وکالت خود را واگذار و تفویض به آقای طباطبایی نمودند و حق خود را در انتخاب اول ساقط نمودند.

منتخب طایفه هنود - حق خود را در این انتخاب واگذار به آقای بهبهانی نمودند». (تاریخ بیداری ایرانیان ج ۳ صفحه ۶۳۶)

۲. در کتاب رهبران مشروطه، در شرح حال سید محمد طباطبایی تحت عنوان (وکیل ارامنه) آمده است: «در انتخابات دوره اول نظر براین بود که از طرف اقلیت وکیل انتخاب نشود، و حق انتخاب خود را به مسلمانان تفویض نمایند به همین دلیل یهودیان وکالت خود را به سیدعبدا... و ارمنیان وکالتشان را به طباطبایی تفویض کردند». (رهبران مشروطه ص ۲۱۳) برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به: صورت مذاکرات دوره دوم مجلس شورای ملی - جلسه ۲۵ - تاریخ شنبه ۱۱ ذی‌حجه الحرام ۱۳۲۷ ق.

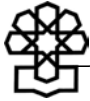
۳. این عده از رجال سیاسی و مشروطه خواهان بودند که توسط مجلس به جای وکلایی که به دلایل مختلف حضور نداشتند انتخاب شدند.

۷۳	تهران	میرزا ابوالحسن خان معاضد السلطنه	
۷۴	تهران	حسین علی خان نواب	
۷۵	تهران	شیخ محمد علی تهرانی	
۷۶	تهران	میرزا سلیمان خان	
۷۷	تهران	بیان السلطنه	
۷۸	تهران	میرزا حسن خان ساغدا لوزاره	
۷۹	تبریز	حاج میرزا ابراهیم آقا شهید تبریزی	
۸۰	تبریز	سید حسن تقی‌زاده	
۸۱	تبریز	میرزا ابراهیم خان شرف الدوله	
۸۲	تبریز	میرزا حسن خان احسن الدوله	
۸۳	تبریز	میرزا صادق خان مستشار الدوله	
۸۴	تبریز	حاج میرزا فضل‌ی علی آقا	
۸۵	تبریز	میرهاشم تبریزی	
۸۶	تبریز	حاج محمد آقا حریری	
۸۷	تبریز	حاج میرزا آقا فرش فروش تبریزی	
۸۸	تبریز	هدایتا... میرزا	
۸۹	تبریز	میرزا آقا اصفهانی اعتماد الملک (آقاخان اعتمادی)	
۹۰	تبریز	حاج میرزا یحیی امام جمعه خوئی	
۹۱	فارس	حاج سید محمد حسن ثقة الاسلام	
۹۲	فارس	سید جعفر	
۹۳	فارس	سید فخرالدین فخرالسادات	
۹۴	فارس	حاج حبیب الله قوام دیوان	
۹۵	فارس	میرزا محمد علی خان	
۹۶	فارس	حاج شیخ یوسف	

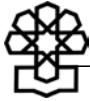
۹۷	فارس	میرزا ابوالحسن خان شیرازی	
۹۸	فارس	حاج امین‌التجار شیرازی	
۹۹	خراسان	رضا مهدوی رئیس‌التجار	
۱۰۰	خراسان	حاج سیدعبدالحسین شهشهانی	
۱۰۱	خراسان	حاج میرزا علی آقا مجتهد	
۱۰۲	خراسان	یحیی میرزاالسان الحکما	
۱۰۳	خراسان	حاج میرزا علی نقی ناظم‌الاملاک	
۱۰۴	قوچان	حاج میرزا بابا قوام‌السادات	
۱۰۵	شاهرود	حاج سید ابراهیم خان عمیدالسلطنه	
۱۰۶	کاشمر	سیدهاشم احتشام‌الاطباء	
۱۰۷	بجنورد	حاج محمدحسین بجنوردی	
۱۰۸	کرمان	شیخ مهدی کرمانی بحرالعلوم	
۱۰۹	کرمان	میرزا هدایت‌ا... شمس‌الحکماء	
۱۱۰	کرمان	شیخ محسن قاجار	
۱۱۱	کرمان	آقا نصرا... معاون‌التجار	
۱۱۲	کرمان	شیخ یحیی کرمانی	
۱۱۳	کرمان	محمدعلی کرمانی	
۱۱۴	اصفهان	حاج میرزا علی ادیب‌التجار نقشبینه	
۱۱۵	اصفهان	حاج سیداسماعیل دبیری اصفهانی	
۱۱۶	اصفهان	میرزا محمدهادی جواهری اصفهانی	
۱۱۷	اصفهان	میرزا قلی‌خان نائینی	
۱۱۸	اصفهان	دکتر محمدخان مصدق‌السلطنه	
۱۱۹	فیروزکوه	اشرف‌الادبا	
۱۲۰	لاهیجان - لنگرود	دبیر رسائل لاهیجی	
۱۲۱	تنکابن	میرعلماء	
۱۲۲	دماوند	میرزا سیدعلی نقی	

۱۲۳	گرگان	حاج محمدتقی استرآبادی	
۱۲۴	گرگان	حاج شیخ غلام حسین استرآبادی	
۱۲۵	مازندران	محمد حسن خان مفتخرالممالک	
۱۲۶	مازندران	محمدعلی تاجر مازندرانی	
۱۲۷	قزوین	شیخ حسین شهید	
۱۲۸	قزوین	میرزا حسین طبیب	
۱۲۹	زنجان	شیخ ابراهیم زنجان‌ی	
۱۳۰	زنجان	میرزا بزرگ همدانی مقبل لشکر	
۱۳۱	گلپایگان	میرزا محمدباقر ادیب گلپایگانی	
۱۳۲	اراک	میرزا اسماعیل خان ممتازالدوله	
۱۳۳	کاشان	میرزا سید حسن خان کاشانی	
۱۳۴	کاشان	میرزا نظام‌الدین	
۱۳۵	حضرت‌عبدالعظیم	میرزا سیدمهدی معتمدالتولیه	
۱۳۶	نطنز	شیخ علی محمد علائی صدرالعلماء (صدر نطنزی)	
۱۳۷	یزد	شیخ عبدالکریم	
۱۳۸	یزد	عمادالاسلام	
۱۳۹	قم	فتح‌الله خان بیگدلی	
۱۴۰	قم	حاج شیخ محمود واعظ قمی	
۱۴۱	رشت	حاج آقا میررشتی بحرالعلوم	
۱۴۲	رشت	شیخ حسن حسام‌الاسلام	
۱۴۳	رشت	شیخ حسین ملک‌المعالی	
۱۴۴	رشت	محمد یزدی وکیل‌التجار	
۱۴۵	رشت	میرزا علی‌خان رحمت‌آبادی	
۱۴۶	بروجرد	میرزا جوادخان مؤتمن‌الممالک	
۱۴۷	خرم‌آباد	اسدالله میرزا مشیرالسلطان	

۱۴۸	لرستان	سیدعلی بروجردی صدراالاسلام	
۱۴۸	ملایر	میرزا محمد ناظم‌العماء	
۱۴۹	خوانسار	شیخ محمدباقر مشایخی خوانساری	
۱۵۰	شوشتر و دزفول	سیدعلاءالدین	
۱۵۱	همدان	حاج شیخ محمدتقی وکیل‌الرعايا	
۱۵۲	کرمانشاه	حاج محمد صالح‌خان مریدالوزاره	
۱۵۳	کرمانشاه	حاج ملک محمد کرمانشاهی	
۱۵۴	خرمشهر	میرزا محمد علی صدرالتجار نقشبینه	
۱۵۵	قائنات	شیخ اسماعیل	
۱۵۶	تربت حیدریه	شیخ محمد کاظم مجتهد	

()

رئیس	مرتضی قلی‌خان هدایت (صنیع‌الدوله)
نایب رئیس	حاج آقا حسین‌امین‌الضرب (مهدوی) میرزا حسن‌خان وثوق‌الدوله
منشی	سید محمدتقی هراتی
منشی	حاجی سیدنصرا... تقوی (سادات اخوی)
منشی	دبیرالسلطان
منشی	میرزا اسماعیل خان عون‌الدوله
مباشر (کارپرداز)	میرزا ابوالحسن خان معاضدالسلطنه پیرنیا
مباشر (کارپرداز)	ارباب جمشید
مباشر (کارپرداز)	محقق‌الدوله
()	
رئیس	حاج میرزا محمودخان احتشام‌السلطنه علامیر و پس از استعفای وی میرزا اسماعیل خان ممتازالدوله
نایب رئیس	میرزا حسن خان وثوق‌الدوله
نایب رئیس	حاج حسین آقا امین‌الضرب (مهدوی)
منشی	حاج سیدنصراله تقوی (سادات اخوی)
منشی	میرزا طاهر تنکابنی
منشی	میرزا مرتضی خان طباطبایی نائینی
منشی	میرزا صادق خان مستشارالدوله
مباشر (کارپرداز)	میرزا ابوالحسن خان معاضدالسلطنه پیرنیا
مباشر (کارپرداز)	ارباب جمشید
مباشر (کارپرداز)	محقق‌الدوله

در نخستین دوره مجلس، وکلا به دو دسته تقسیم می‌شوند. نیمی از اعضای مجلس نمایندگان اصناف بودند که عمدتاً از امور سیاسی دور و بی‌اطلاع بوده و در سیاست‌های مجلس تأثیری نداشتند. تنها آرای آن‌ها محاسبه می‌شد و حضورشان در بسیاری موارد ائتلاف وقت مجلس را سبب می‌شد. نیمی از نمایندگان مشروطه‌خواه، شامل رجال سیاسی و علما و روحانیون بودند که اندیشه و اقدامات آنان سیاست مجلس را تعیین می‌کرد و دیگر وکلا به آنان تأسی داشتند.

مجلسیان به دو گروه تندرو و معتدل تقسیم می‌شدند و تعدادی از سیاستمداران متمایل به مستبدین نیز حضور داشتند. مقدمات تشکیل احزاب در جریان دوره اول مجلس فراهم آمد، اقلیت تندرو مجلس به زعامت تقی‌زاده و وکلای انجمن تبریز حزب دمکرات را در دوره دوم مجلس تشکیل داد. این حزب که بعدها با نام اجتماعیون عامیون فعالیت داشت به مبانی سیاسی سوسیال دمکراسی اروپا گرایش داشت.

گروه معتدل که اکثریت مجلس را داشت، مشروطه‌خواهان، رجال سیاسی و علمای روحانی را شامل می‌شد.

فعالیت احزاب در دوره دوم مجلس آغاز شد و حزب اجتماعیون اعتدالیون تأسیس شد که اکثریت معتدل را در برداشت.

تقی‌زاده، نماینده تبریز، در توضیح موضع سیاسی وکلا، بیست نفر را آزادیخواه (تندرو) و سی و پنج نفر را معتدل معرفی کرده است.

ملک‌زاده در کتاب تاریخ مشروطیت ایران موقعیت جناح‌بندی در داخل مجلس را چنین توصیف می‌کند:

«نظر به موقعیت مهمی که اقلیت تندرو مجلس که به قیادت تقی‌زاده تشکیل یافته بود، در جریان انقلاب پیدا کرد و تأثیری که در وقایعی که از این به بعد پیش آمد

داشت و به عقیده اعتدالی‌ها یا بهتر بگوییم مخالفین اقلیت، رویه تند و طریقه انقلابی که اقلیت پیش گرفت، کار را به توپ بستن مجلس و انهدام مشروطیت کشانید و مانع شد، میان مجلس و محمدعلی شاه سازش پیدا شود، در خور آن است که در اطراف موقعیت و رویه آن بیش‌تر قلمفرسایی شود و سیر و سلوکی که داشت روشن‌تر گردد.

به طوری که در یکی از فصول گذشته تذکر دادیم این اقلیت از نمایندگان آذربایجان و چند نفر وکلای آزادیخواه و تندرو مجلس تشکیل یافته بود و چون افرادی که این اقلیت را تشکیل می‌دادند همه مردمان پاکدامن و معتقد به مشروطیت بودند، در اندک زمانی توانستند توجه و اعتماد رهبران حقیقی ملت را به خود جلب نمایند و یک اتحاد و اتفاق و همکاری در میان آن‌ها ایجاد شود و در نتیجه نفوذی در میان عامه مردم پیدا کردند و چون از روز اول طریقه اقلیت بر مخالفت با دستگاه استبداد و بدبینی به محمدعلی شاه استوار بود و از آمیزش و همکاری با وزرا و رجال خودداری می‌کردند و راه انتقاد و مخالفت که بهترین طریقه جلب طبقه عوام است در پیش گرفته بودند، در اندک زمانی شهرت به‌سزایی پیدا کرده و اعتماد مردم را بیش از پیش به خود جلب نمودند.

از طرف دیگر وکلای متنفذ مجلس و رؤسای روحانیون که خود را موجد نهضت مشروطیت می‌دانستند و متولی آن دستگاه نوین می‌پنداشتند، نمی‌خواستند که عده‌ای غیرمعروف که کم‌ترین حقی و سهمی در ایجاد مشروطیت نداشتند و کسی آن‌ها را نمی‌شناخت و در کشمکش‌های گذشته نامی از آن‌ها در میان نبود خود را به میدان انداخته و مقامی را که آنان در انحصار خود می‌پنداشتند غصب کنند یا در آن شریک و سهیم گردند. مهم‌ترین اشخاصی که مخالف با اقلیت بودند، آقا سید عباد... بهبهانی و چند نفر تجار متنفذ از قبیل حاجی امین‌الضرب و حاجی معین بوشهری و حاجی محمدتقی بنکدار و حاجی محمداسماعیل آقا بودند که خود را ارکان مشروطیت

می‌دانستند و اکثریت مجلس را هم در دست داشتند».^۱

مشروطه‌خواهان و مردم در جریان انقلاب، در مجامع محلی و صنفی گردهم آمدند و در تمام شهرهای بزرگ این گروه‌های مردمی با نام انجمن به فعالیت و مبارزات مشروطه‌خواهی پرداختند. انجمن‌های صنفی و محلی نقش شوراهای مردمی را ایفا می‌کردند و مجاهدت‌ها و جنگی آن‌ها با مستبدین به وسیله این انجمن‌ها و قوای مسلح آن، انجام می‌گرفت.

یک انجمن مرکزی به وسیله مشروطه‌خواهان در پایتخت ایجاد شده بود. اما در عمل، انجمن تبریز مؤثرتر بود و با قشون استبداد و نیز قوای روس بسیار جنگید. پس از فرمان مشروطه و تشکیل مجلس، ازدیاد انجمن‌ها در پایتخت^۲ و دیگر شهرها و ورود عناصر نامطلوب و مستبدین و نیز آشوب، در انجمن‌ها مشکلات بسیار برای مجلس پدید آورد. مجلس توان اداره آن‌ها را نداشت و انجمن‌ها که عملاً مستقل بودند در همه امور دخالت می‌کردند.

دولت از اخلال آن‌ها در مسائل اجرایی به مجلس شکایت می‌برد، انجمن‌ها مسلح بودند و پرتاب بمب به سوی محمدعلی شاه و قتل‌هایی که حادث می‌شد، هراس از انجمن‌ها را تشدید می‌کرد و مطبوعات از هرج و مرج و عدم امنیت سخن می‌راندند. شاه و مستبدین خواهان انحلال انجمن‌ها شدند.

انجمن‌ها نیز مسائل و مشکلات خود را به مجلس، عرضه می‌کردند و مراجعات و تجمع و دوسیه‌های^۳ مربوط به آن‌ها محل نظم برنامه و وقت مجلس بود. مردم عریضه شکایات و تظلمات خود را مستقیماً به مجلس عرضه می‌کردند و کثرت این نامه‌ها که می‌باید به عدلیه^۴ ارجاع می‌شد، کار مجلس را بیش‌تر می‌کرد.

۱. تاریخ انقلاب مشروطیت ایران، کتاب سوم، ص ۵۰۹.

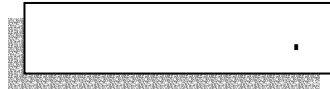
۲. تعداد انجمن‌ها در تهران بین ۱۴۰ تا ۲۰۰۰ مورد و دارای ۳۰،۰۰۰ نفر عضو در تواریخ ثبت است.

۳. دوسیه= پرونده

۴. قانون و تشکیلات عدلیه در مجلس دوم به تصویب رسید.

مظفرالدین شاه حدود دو ماه پس از تشکیل مجلس در تاریخ ۱۸ دی ماه ۱۲۸۵ خورشیدی درگذشت و محمدعلی شاه که مدتی قبل، از تبریز به تهران آمده و عملاً امور سلطنت را به عهده داشت، ده روز بعد تاجگذاری کرد.

پس از انتخاب هیأت رئیسه نمایندگان، قسم‌نامه به امضا رسانیدند.

در اولین جلسات مجلس کمیسیون برای تهیه نظام‌نامه مجلس انتخاب شد. تدوین قانون اساسی به کمیسیون دیگری واگذار شد، در اوایل دوره، دولت لایحه‌ای برای استقراض بیست کرور تومان وام از دولتین روس و انگلیس به مجلس تقدیم کرد. مجلس پس از مذاکرات، لایحه را رد کرده و اجازه دریافت وام را به دولت نداد. در نتیجه کشمکش میان مجلس و دولت بیش‌تر شد.

رسیدگی به اعتبارنامه‌ها با اختلافات بسیار همراه بود و دخالت مستبدین در ولایات موجب تردید، در نحوه انتخاب و اعتبارنامه بسیاری از وکلا شد. ایستادگی برابر حکام و خوانین مستبد، نیز در برنامه مجلس اول بود. مجلس، مخالفان مشروطه را سلب مقام و اختیار کرده و از قلمرو نفوذ آنان بیرون می‌راند.

برکناری ظل‌السلطان، حاکم ظالم اصفهان و عزل آصف‌الدوله از حکومت خراسان و برداشتن کامران میرزا از وزارت جنگ، از این‌گونه اقدامات است.

مجلس تحدید بودجه مستمری دربار از شاه گرفته تا شاهزادگان و اشراف، از محل خزانه مملکت تأمین می‌شد، را با قدرت به انجام رساند.

کمیسیون مالیه تشکیل شد و به مدت هفت ماه به تقلیل مستمری‌های گزاف که بیش‌ترین مبلغ بودجه را دربرمی‌گرفت، پرداخت. حتی مقرری شاه تعیین شد، به میزان سالی ششصد هزار تومان نقد، پنج هزار خروار غله و ده هزار خروار کاه.

در این برهه مقابله شاه و دربار با مجلس شدت گرفت. همچنین برای تنظیم بودجه و کاهش کسری آن حکام ولایات و ایالات موظف شدند، علاوه بر حذف مقرری‌های گزاف که دریافت می‌داشتند، مالیات عواید مناطق تحت تسلط خویش را پرداخت نمایند. ملاکین نیز موظف به پرداخت مالیات جنسی از محصول جو و گندم شدند.

از نخستین آرای مجلس در روزهایی که هنوز در بهارستان مستقر نشده بود، منع واگذاری امتیازات اتباع ایران به اتباع خارجه بود. پیش از آن برخی از اشخاص صاحب مقام و نفوذ امتیازی را که برای استخراج معادن یا راه‌سازی یا صادرات کالا و دیگر امور، به دست می‌آوردند، به یک تبعه یا شرکت خارجی می‌فروختند، مجلس اول این کار را منع کرد.

محمدعلی شاه که بارها بر وفاداری به مشروطه قسم یاد کرده بود، مخالفت با مجلس را تشدید می‌نمود و با تمام قوا در تخفیف و تخریب مجلس می‌کوشید. در جشن تاجگذاری که تمامی مقامات رسمی شرکت داشتند، از نمایندگان مجلس دعوت به عمل نیامد. چون مجلس تشکیل شد، کابینه جدید می‌باید تعداد هشت نفر وزیر به مجلس معرفی نماید. اولین دولت پس از آغاز مجلس دوره اول، کابینه مشیرالدوله در موقع معرفی وزرا به مجلس، به وسیله معاون او محتشم‌السلطنه، از شاهزاده کامران میرزا وزیر جنگ نامی به میان نیاورد و مسیو نوز^۱ بلژیکی وزیر گمرکات معرفی شد به این دلیل این دو وزیر زیر نظر شاه قرار داشته باشند و نه مجلس.

بدین ترتیب اختیارات قانونی مجلس نادیده گرفته می‌شد. مجلس، تشبثات شاه به ایجاد موانع و صدمات در امور مجلس و ناامنی و نابسامانی در سراسر ایران به وسیله مستبدین و تحریکات آنان را دانسته، اما برای جلوگیری از جنگ و درگیری بیش‌تر میان قوای نظامی مستبدین و مشروطه‌خواهان، مدارا می‌کرد.

مجلس برکناری مستشاران بلژیکی، را که در بسیاری از امور داخلی مداخله

داشتند، از گمرکات ایران خواستار شد. شاه سرانجام به این امر تسلیم گردید. اخراج مستشاران بلژیکی نمونه قدرت و موفقیت مجلس اول، محسوب شده و در اروپا انعکاس یافت.

در مورد چگونگی تدوین قانون اساسی روایات گوناگون است، متن قانون اساسی مشتمل بر (۵۱) ماده، بر گرفته از ترجمه قانون اساسی ممالک اروپا و در مجموع اقتباس از قانون اساسی فرانسه می‌باشد که با تغییرات در کم و کیف آن‌ها، متناسب با ملزومات ملی تدوین شده است.

در قانون اساسی مشروطیت دو مجلس قانونگذاری، شورا و سنا، مانند قانون اساسی بلژیک در نظر گرفته شده است. مجلس سنا متشکل از شصت نماینده می‌باشد که نیمی از آنان سناتورهای انتصاب شده از جانب شاه و سی نفر دیگر، با آرای مردم انتخاب می‌شوند. قوانین به تصویب هر دو، مجلسین شورا و سنا می‌رسد. پرچم رسمی ایران مانند پرچم بلغارستان به رنگ‌های سبز و سفید و قرمز انتخاب شده و نشان سنتی شیر و خورشید در وسط آن قرار دارد.

بخش‌هایی از مفاد قانون اساسی، همراه با متمم قانون اساسی با فاصله یک سال پس از تصویب قانون اساسی در مجلس اول تنظیم شده است. متمم قانون اساسی که اولین ماده آن اعلام اسلام و تشیع به عنوان مذهب رسمی است برای برقراری و انطباق قوانین اسلام، در قانون اساسی موادی را تصویب نمود، اعتبار قوانین در ماده (۲۷) منوط به تطابق آن با قوانین شرع شده است.

در متمم قانون اساسی نظارت حداقل پنج نفر از علمای طراز اول بر قوانین و مصوبات مجلس شورای ملی مقرر شد. این هیأت که منتخبین مراجع و علمای تشیع در نجف و ایران بودند در مجلس دوم به عنوان مجتهد طراز اول حضور داشتند. مدرس و امام جمعه خوئی دو تن از علمای طراز اول در دوره دوم، در دوره سوم به عنوان نماینده انتخاب شدند و قانون طراز اول عملاً ملغی شد.

تصویب متمم قانون اساسی در (۱۰۷) ماده که می‌باید قانون اساسی را کامل کند از مهم‌ترین کارهای مجلس اول بود. این متمم جایگاه و حدود اختیارات مجلس را تبیین و کاستی‌های دیگر قانون اساسی را که بسیاری از قوانین مربوط به اختیارات شاه و دولت و ملت را دربرمی‌گرفت، روشن می‌ساخت. در مجلس، کمیسیونی برای تدوین متمم قانون اساسی تعیین و متن آن نوشته شد و مورد تأیید مجلس قرار گرفت. شاه با این قانون مخالفت کرد و حاضر به امضای آن نشد. شاه و درباریان و ارباب قدرت که حقوق برابر با حقوق ملت نمی‌خواستند، به مبارزه با متمم قانون اساسی که در ماده (۸) حقوق همه آحاد ملت را یکسان می‌شمرد، برخاستند. مردم در کنار مجلس قرار گرفته، خواهان امضای متمم قانون اساسی شدند. مجلسیان و مشروطه‌خواهان، مدت چهل روز در مجلس متحصن شدند. مردم در اطراف مجلس گرد آمدند و تعطیل عمومی اعلام داشته، به مقاومت پرداختند. تبریز و آذربایجان نیز با تعطیل عمومی، تلگراف حمایت از مجلس را روانه تهران ساختند. شهرستان‌ها چون اصفهان، شیراز، رشت، کرمان، کرمانشاهان، گیلان، خراسان به پا خاستند و در تلگرافخانه‌ها متحصن شدند. علمای نجف در تلگراف‌های خود به شاه، خواهان تسلیم او در برابر خواست ملت شدند. سرانجام پس از دو ماه کشمکش محمدعلی شاه مجبور شد، متمم قانون اساسی را امضا کند. از اقدامات مجلس دوره اول در مخالفت با قراردادهای استعماری و اعطای امتیاز به خارجی‌ها، مخالفت با امتیاز نفت داری بود که قبلاً در سال ۱۹۰۱ میلادی، شرکت نفت انگلیس و ایران امتیاز انحصار اکتشاف و استخراج و فروش تمامی نفت ایران را دریافت داشته بود. نمایندگان در مورد این امتیازنامه از وزیر معدن وقت توضیح خواستند و مذاکراتی در مجلس به عمل آمد که ناتمام ماند.

از مهم‌ترین حوادث تاریخ مجلس اول انعقاد قرارداد ۱۹۰۷ میان روسیه و بریتانیا است که طبق آن ایران به نوعی مستعمره جدید این دو امپراتوری در آینده و در نظام نوین مشروطه تبدیل می‌شد و نوید مساعدت در اصلاح و ترقی در آتیه کشور را به وسیله انعقاد قراردادهای فی‌مابین، مطرح می‌ساخت. متن معاهده چنین آغاز می‌شود: «دولت‌های بریتانیای کبیر و روسیه به شکل متقابل متعهد می‌شوند که تمامیت و استقلال ایران را محترم بدارند و از روی صداقت و اخلاص آرزو می‌کنند که در سراسر این کشور نظم برقرار شود و به طوری مسالمت‌آمیز ترقی و تکامل یابد و نیز امتیازات متساوی بازرگانی و صنعت ملت‌های دیگر ایجاد گردد». مجلس و مردم همراه با دولت و دربار و شاه با قرارداد ۱۹۰۷ به مخالفت برخاستند و این حرکت استعمار را عقیم ساختند. تلگراف، نقش ارتباط مردم و مشروطه‌خواهان در سراسر ایران و تبادل افکار و اخبار و اعلام مواضع و همکاری انقلابیون، از افراد و طبقات مردم و علما و اهالی شهرهای مختلف را دارا بود و مستبدین سعی در قطع سیم و تلگراف بسیار در نقاط گوناگون، داشتند. مشروطه‌خواهان دفاتر تلگراف را تصرف کرده و اعلان موردنظر خود را مخابره می‌کردند، تلگرافخانه‌ها محل تحصن بود. اولین روزنامه که در زمان مظفرالدین شاه، عنوان روزنامه آزاد پیدا کرد روزنامه مجلس بود که در سال ۱۳۲۴ هجری - قمری پس از انعقاد مجلس، تأسیس شد. این روزنامه به مدیریت محمدصادق طباطبایی فرزند شهید آقا سید محمد طباطبایی که خود و پدرش از آزادیخواهان و مشروطه‌خواهان نامی بودند اداره می‌شد و از تفتیش و نظارت دولت معاف بود. در این دوره تعداد نشریات رو به فزونی گذارده و حدود صد و پنجاه جریده به طبع می‌رسید.

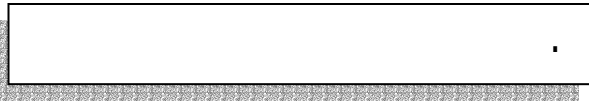
«مجلس انجمن مالیه مرکب از دوازده نفر تشکیل داد که در هفت الی هشت ماه کار دائمی و بدون راحت ۲۱ کرور^۱ و نیم تومان خرج دولت را جرح و تعدیل و ۱۵ کرور و نیم عایدات دولت را، مبالغی تزیید کرد. به طوری که هشت کرور تومان تفاوت معامله شد. انجمن مالیه علاوه بر جلوگیری از ضرب سکه نقره که اسباب ترقی میزان پول ایران و تنزل مقدار اقساط قروض دولتی به روس، تقریباً به مقدار ۱۳۰۰۰۰ تومان در سال شد و نیز تغییر اداره خالصجات دولتی و افزایش وجه اجاره اموال دولتی از قبیل خاک معدنی جزیره هرمز و جنگل‌های مازندران و غیره اصلاحاتی در مالیه انجام داد».^۲

نسخ قاعده تیول و روش تسعیر که به مرور زمان ملاکین به وسایل واسطه بازی و نفوذ شخصی مالیات جنسی خود را که باید به عمال دولت بپردازند در محل به قیمت عادله تسعیر کرده و وجه نقد آن را می‌پرداختند، امور مالیه را بهبود بخشید. «از دیگر مسائل مهمی که مورد توجه مجلس قرار گرفت طرح تأسیس بانک ملی در مقابل بانک شاهی بود. در تاریخ ۵ آذر ماه ۱۲۸۵ هجری شمسی، ۹ ذیقعه ۱۳۲۴ هجری قمری مطابق با اول فوریه ۱۹۰۷ میلادی، اساسنامه بانک ملی ایران به تصویب رسید و اعلان آن در تاریخ ۹ آذر ماه ۱۲۸۵ شمسی منتشر شد، با این‌که عموم طبقات مردم از جمله زنان و کودکان و مردمان فقیر با جزئی پس‌انداز و طلاب با فروش کتاب خود به پشتیبانی نمایندگان برای رفع نیازمندی کشور پیشقدم شدند، باز هم تأسیس بانک ملی به سبب اشکالات و موانع بی‌شمار عملی نگردید».^۳

۱. کرور معادل پانصد هزار تومان است.

۲. ادوار مجالس قانونگذاری در دوران مشروطیت، ج ۱، ص ۱۱۰.

۳. ادوار مجالس قانونگذاری در دوران مشروطیت، ج ۱، ص ۱۱۰.

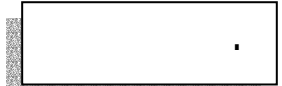

مصوبات مهم در دوره اول مجلس شورای ملی شامل موارد زیر است:

۱. قانون اساسی به اسم نظامنامه اساسی مشتمل بر (۵۱) اصل، در ۱۴ ذیقعه ۱۳۲۴ هجری - قمری برابر با ۸ دی ماه ۱۲۸۵ هجری شمسی برابر با ۳۰ دسامبر ۱۹۰۶ میلادی به امضای مظفرالدین شاه رسید؛
۲. متمم قانون اساسی در (۱۰۷) ماده، در تاریخ پانزدهم مهر ماه ۱۲۸۶ هجری شمسی به امضای محمدعلی شاه رسید (اکتبر ۱۹۰۷ میلادی)؛
۳. قانون بلدی، (در تاریخ ۱۲ خرداد ماه ۱۲۸۶ شمسی تصویب شد)؛
۴. قانون آزادی مطبوعات شامل (۵۲) ماده و «۱» بند (در تاریخ ۱۸ بهمن ۱۲۸۶ شمسی به تصویب رسید)؛
۵. قانون تشکیلات ایالات و ولایات و دستور کار حکام در (۴۵۹) ماده و «۲۷۶» بند و (۴۶) تبصره ضمیمه (در تاریخ ۲۷ آذر ماه ۱۲۸۶ شمسی تصویب شد)؛
۶. قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی در (۱۲۲) ماده و (۳) تبصره و «۳۸» بند و ۵ ردیف (در تاریخ اول اردیبهشت ماه ۱۲۸۶ شمسی به تصویب رسید)؛
۷. قانون نظامنامه داخلی در (۹۰) ماده (در تاریخ ۲۹ مهر ماه ۱۲۸۵ شمسی تصویب شد)؛
۸. قانون وظایف در (۱۰) ماده (در تاریخ اول اردیبهشت ماه ۱۲۸۷ شمسی)؛
۹. قانون رشوه و مجازات آن (در تاریخ ۲۰ اسفند ماه ۱۲۸۵ شمسی تصویب شد)؛
۱۰. قانون انجمن‌های تجارتی (در تاریخ اسفند ماه ۱۲۸۷ تصویب شد)؛
۱۱. قانون نواقل بلدی،
۱۲. قانون تعیین مقرری دربار سلطنتی،
۱۳. قانون عدلیه که شور شد ولی تمام نشد (در دوره دوم مجلس به انجام رسید)؛
۱۴. قانون ممیزی علمی (در سال ۱۳۲۵ هجری شمسی تصویب شد)؛

۱۵. تصویب پروگرام کابینه سپهدار اعظم.

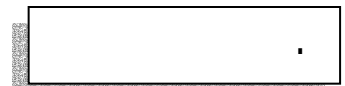

مجلس اول در عمر کوتاه خود به مدت یک سال و هشت ماه و هفده روز، توانست تصویر یک مجلس مؤثر و مفید را به عنوان نخستین تجربه پارلمان در ایران بر برگ‌های تاریخ ترسیم کند و در نهایت مظلومیت به خاک و خون کشیده شد.

مجلس، پیش از پایان دو سال، دوره قانونی خود، در تاریخ دوم تیر ماه سال ۱۲۸۷ شمسی به توپ بسته شد. وکلای مبرز مجلس به شهادت رسیده و محبوس شدند و دوره اول مجلس شورای ملی منحل شد.

روز پنجشنبه چهاردهم خرداد ماه سال ۱۲۸۷ شمسی، شاه به باغشاه رفت. او برای جنگ با مشروطه آماده شده بود. گروه‌هایی از سربازان سیلاخوری و ایادی شاه به خیابان‌ها ریخته و به آشوب و ایجاد هرج و مرج پرداختند.

سیم‌های تلگراف را پاره کردند و مردم را متوحش ساختند. مجلس از نیروهای طرفدار خود که اعضای انجمن‌ها بودند و مجاهدین مسلح مشروطه خواست تا از درگیری پرهیز نمایند. بحران روز به روز بیشتر می‌شد. شاه در اعلانی خواهان تبعید هشت تن از مشروطه خواهان شد.

روز دوم تیر ماه سال ۱۲۸۷ شمسی در بهارستان، چند آراده توپ در مقابل مجلس مستقر شد. جنگ با شلیک تیر تفنگ آغاز شد و باغ و عمارت مجلس به توپ بسته شد. درگیری شدید میان قوای قزاق و سایر تفنگداران دولتی به فرماندهی روس‌ها و

مدافعان مجلس که در ساختمان مسجد سپهسالار و عمارت مجلس سنکر گرفته بودند، مبدل به جنگی سخت شد. چون توپ به مجلس باریدن گرفت، وکلا از عمارت خارج شده، در باغ پناه گرفتند و به مدافعان دستور دادند تا مقاومت را پایان دهند. همه متفرق و متواری شدند. نمایندگان مجلس، یا دستگیر و در باغشاه حبس شدند یا متواری گشتند.

قشون استبداد و قزاق‌های دولتی با فرماندهی صاحب منصبان روس و در رأس آن‌ها کلنل لیاخوف فرمانده قوای قزاق ایران ساختمان مجلس را به توپ بسته و تمامی ساختمان‌های بهارستان را ویران نموده و غارت کردند. وکلایی که به دست قشون استبداد گرفتار آمدند، برخی در باغشاه به صور دهشتناک، در برابر محمدعلی شاه به قتل رسیدند.^۱ بسیاری محبوس یا تبعید شده و عده‌ای متواری گشتند.

محمدعلی شاه در دستخطی خطاب به مشیرالسلطنه انحلال مجلس را اعلام داشت که در آن آمده بود:

«برای جلوگیری از توسعه فساد و آسایش عامه مردم از امروز تا سه ماه دیگر مجلس را منفصل نمودیم. پس از پایان این مدت وکلای متدین برای مجلس شورا و سنا انتخاب و پارلمان طبق اصول قانون اساسی افتتاح خواهد شد».

دوره‌ای که در تاریخ معاصر ایران به عنوان استبداد صغیر نامیده شده، از دوم تیر ماه سال ۱۲۸۷ شمسی، با به توپ بستن مجلس شورای ملی از سوی قوای محمدعلی شاه و برچیده شدن مشروطیت آغاز شد و حدود سیزده ماه پس از آن در روز ۲۴ تیر ماه سال ۱۲۸۸ شمسی با فتح تهران به وسیله مشروطه‌خواهان پایان یافت.

شاه که می‌دانست نمی‌تواند در برابر مشروطه‌خواهی و خواست مردم که داشتن مجلس بود مقاومت ورزد، در دو دستخط اعلان کرد که قصد دارد مجلس جدیدی با

1. ملک‌المکملین و میرزا جهانگیر خان در باغشاه کشته شدند. سید جمال‌الدین نیز پس از فرار از تهران به قتل رسید.

نظامنامه جدید تشکیل دهد. برای برپایی و تهیه نظامنامه این مجلس جمعی را به‌عنوان (مجلس شورای کبرای مملکتی) انتخاب نمود.

پس از جنگ شاه علیه مشروطه‌خواهان و انحلال مجلس و نادیده انگاشتن مشروطه و قانون اساسی و آغاز استبداد صغیر آزادیخواهان در شهرهای مختلف برای تجدید مشروطیت و مجلس به مبارزه با حکومت محمدعلی شاه ادامه دادند و قوای خویش را گرد آورده، به ارتش‌های مردمی مسلح، تبدیل شدند.

در آذربایجان قوای مجاهد ملی به سرداری ستارخان و باقرخان به پا خاستند. چند هزار نفر قوای دولتی به تبریز روانه شدند و تبریز را محاصره کردند. روس‌ها نیز در این میان ارتش خود را به بهانه حمایت از اتباع روس، به تعداد بیش‌تر به اشغال تبریز و مناطق دیگر گسیل داشتند. مشروطه‌خواهان بختیاری از اصفهان و فارس و گروه‌های مجاهدین از رشت و شمال کشور به جانب پایتخت حرکت کردند. مشروطه‌خواهان پس از چهار روز نبرد، از چهارم تا هشتم تیر ماه سال ۱۲۸۷ هجری شمسی پایتخت را تصرف کردند.

محمدعلی شاه، با پنج هزار تن از همراهانش به سفارت روس پناهنده شد. سپس همراه قوای نظامی روس، به روسیه رفت و به تدارک حمله و بازگشت به ایران پرداخت.

در نبود مجلس اجلاسی از نمایندگان مجلس اول و بزرگان مورد قبول مردم، علما و مجتهدان و مجموع بیست و پنج نفر از آزادیخواهان در مجلس شورای ملی منعقد شد. مجلس عالی در اولین جلسه خود محمدعلی شاه را به علت پناه بردن به سفارت روس از سلطنت خلع کرد و ولیعهد سیزده ساله او به نام احمد میرزا به سلطنت منصوب شد. عضدالملک رئیس ایل قاجار به نیابت سلطنت انتخاب شد. کمیسیون همچنین به

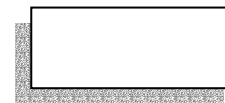
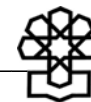

تعیین دولت جدید و مقدمات انتخابات مجلس دوره دوم پرداخت. قانون جدید انتخابات از طرف دولت تصویب و منتشر شد. مقدمات انتخابات دوره دوم مجلس شورای ملی آغاز شد و پس از یک سال و چهار ماه و بیست و یک روز، فترت، دوره دوم مجلس شورای ملی تشکیل شد.

در مدت عمر کوتاه مجلس اول در مجموع نه کابینه دولت تشکیل و به مجلس معرفی شد:

۱. کابینه میرزا نصرالله خان نائینی - مشیرالدوله (پیرنیا)،
۲. کابینه میرزا سلطانه‌علی خان وزیر افخم،
۳. کابینه میرزا علی‌اصغر خان اتابک - امین‌السلطان،
۴. کابینه میرزا احمدخان مشیرالدوله،
۵. کابینه میرزا ابوالقاسم ناصرالملک همدانی (قراگوزلو)،
۶. کابینه حسینقلی خان نظام‌السلطنه مافی،
۷. کابینه دوم نظام‌السلطنه مافی،
۸. کابینه سوم نظام‌السلطنه مافی،
۹. کابینه میرزا احمدخان مشیرالسلطنه.

۱. دکتر مهدی ملک‌زاده، انتشارات علمی، تهران - بی‌تا.
۲. ناظم الاسلام کرمانی، به اهتمام سعیدی سیرجانی، انتشارات آگاه - نوین، تهران، سال ۱۳۶۲.
۳. یونس مروارید، نشر اوحدی، تهران، سال ۱۳۷۷.
۴. مهدی قلی هدایت، کتابفروشی زوار، تهران، سال ۱۳۶۱.
۵. به کوشش ایرج افشار، انتشارات جاویدان، سال ۱۳۵۹، تهران.
۶. بمباران مجلس شورای ملی در سال ۱۳۲۶ هجری، انتشارات اشکان، تهران، سال ۱۳۶۳.
۷. علی مدرسی، نشر هزاران، تهران، سال ۱۳۷۴.
۸. شماره ۱۰ تا ۲۶، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۹. منصوره اتحادیه (نظام مافی) نشر تاریخ ایران. تهران، سال ۱۳۷۵.
۱۰. تاریخ احزاب سیاسی ایران، ملک‌الشعرا بهار، انتشارات امیرکبیر سال ۱۳۷۱.
۱۱. ترجمه ضیاءالدین دهشیری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، سال ۱۳۵۷.
۱۲. واحد نشر اسناد، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل وزارت امور خارجه.
۱۳. عبدالحسین حائری، کتابخانه مجلس شورای اسلامی. سال ۱۳۷۶.
۱۴. () محمد مدرسی، روزنامه خانه ملت. سال ۱۳۸۰.
۱۵. قانون انتخابات مجلس از مشروطه تا انقلاب اسلامی، محمد مدرسی، روزنامه خانه ملت. سال ۱۳۸۰.
۱۶. ادوارد براون، ترجمه مه‌ری قزوینی، نشر کویر ۱۳۷۶.
۱۷. از سری مقالات دانشنامه ایرانیکا، ترجمه پیمان متین، انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۸۲.
۱۸. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۹. ابراهیم صفایی، انتشارات جاویدان سال ۱۳۶۲.

:

:آشنایی با تاریخ مجالس قانونگذاری در ایران (دوره اول مجلس شورای ملی)
Report Title: An Introduction of History of The Legislative Assembly In
Iran The one Parliament of The National Consultative Assembly

: گروه مطالعات بنیادین حکومتی

: محمد مدرسی

: سید یونس ادیانی

: معاونت پژوهشی

: طاهره صفدری نهاد

:

:

:

در انتهای گزارش درج شده است.